

partii naleraq

UPA2016/36

Pisortaqarfinni aamma Pisortat suliffeqarfiutaanni tamani sulisussanik atorfinitsitsisarnermi oqaatsitsinnik, nunatsinni pissutsinik inooriaasitsinnillu ilisimasaqarnissap piumasaaqaatitut inissimalernissaannut periarfissat pillugit kingusinnerpaamik UPA2017-imi nassuiaammik saqqummiusseqqullugit Naalakkersuisut peqquneqarnissaannik Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut. (Taamaaliornikkut oqaatsitta kulturittalu ataqqineqarnissaannik inuiaqatigiit kalaallit pissusissamisoortumik piumasaaqaataat atorfinitsitsinerni ataqqineqarluni atorneqalissammat).

(Inatsisartunut ilaasortaq Vivian Motzfeldt, Siumut)

Vivian Motzfeldt, Siumut, siunnersuuternut soqutiginaannagitsumut aammali pingaaruteqarluinnartumut qujanaq.

Ukioq ataaseq qaangiutilaarpog, marsip qiteqqunnerani 2015, Naalakkersuisunut §37 aqqutigalugu qanoq Naalakkersuisut atorfinitsinermut politikkeqarnersut aammalu naammassisaqarsinnaassuseqarnermut misissuititsisimanersut apeqqutigingakku. Tassani paasinarpoq ersarissumik politikkeqanngittut, taamaattumik, tupinnanngittumillu, siunnersuutit isummatsinnut qanittuararsuurtut isigalugu imatut oqaaseqarfigissuarput-

Siornaaginnakkunni Danmarkimi inuussutissarsionermi nutaarsiassaqaarfiit pingaarnerit (Berlingskes Nyhedsmagasinet) ilaanni immikkut sammisanngorlugu eqqartorneqarpoq – Inuussutissarsionermi kulturi, qulequtserlugu: “Dansk Chef for rundbordssvenskere” imatut kalaallisuunngortinneqarsinnaasoq: “Danskeq pisortaq svenskit isumaqatigiikkumatuut akornanni.”

Ilanngullugu aallarniinermit imatut allaqqasoqarpoq: Mød I denne optakt til særnummeret ”De globale” fem danskere, der har gjort lederkarriere på den anden side **af den vandfyldte kulturkløft - kendt som Øresund**, imatut kalaallisuunngortinneqarsinnaasoq: ”Uani immikkut saqqummersumi naapikkitt danskitt tallimat ”nunarsuarmioqataasut” pisortatut misilittagaqarlualersimasut **kulturikkut qunnersuarmi imartuup illuatungaani – ilisimaneqartutuut taaneqartartumi Øresund** (erseqqissaaneq: sullumineq Sverigep Danmarkillu akornaniittoq). Taanna ilanngullugu taavara tassani ersersinniarneqarmat qanoq, uagut tungitsinniit ilisimalluaraluarlugu nunat avannarliit kulturikkut qanoq imminnut qanitsigisutut isigineqaraluarlutik, inuussutissarsionermi kulturikkut assiginngilluinnarnerminnik ersertitsiniarsarimmata. Taamaattoqarpammi taava

imarpissuaq Danmarkip nunattalu akornaniittoq qanoq taassagatsigu, Øresund-imineerannguaq kulturikkut qunnersuarmik imartuumik taaneqarsinnaappat???

Inuiattut Naleqartitat

Inuiattut naleqartitat piorsarsimassutsimiit, kulturimiit tunngaveqartarput, soorlu qulaani paatsoorneqarsinnaanngitsumik uppersarsisneqartoq, aamma immikkut sammisap ersersikkaa inuiattut kulturi aammalu inuussutissarsiornermi kulturi imminnut avissaartinneqarsinnaanatik atassuteqaqatigiittut, imaappoq, oqaatsit immikkuullarissuserpullu uani avissaartinneqarsinnaanngitsut. Ukiunimi 300- ngulersuni iluatsinngittumik taama ingerlatseriaraluarnitta iluatsissimannginnerata takutereepaa, taava soq kukkuneq nassuerutigiarlugu iluarsinianngilartut?

Uani inuiaqatigiilerinermi lektorip Kleivanip (kakkiullugu uunga oqaaseqarnitsinni ilanngunneqarpoq) allagaani ippasaanitut tigugaalereqqilaarta uannga: Kalaallit Nunaanni nutarteriniarnermi qulangiisimanninneq nakkutiginninnerlu, Universitetimi lektori mag.art Helge Kleivan, quppernerup 8-ni ima allaqasoqarpoq:

“Tamanna tunngavigalugu “siulittuuteqariaraluassuunga”? Kalaallit assigiinngitsut oqariartuutaat aallaavigalugit siornatigut oqariartuutigisakka uppersarsarneqarput, tassa kalaallisut inuiassusillit malunnartumik ineriartornissaat oqaatigigakku. Tassungalu ilanngullugu tunngaviuvoq nunarsuatsinni nunasiaateqarsimasunit pissusilersortarneq taamatut isikkulik malugininiarneqarnerusarmat, taavalu nutaamik nunasiaateqarniarsarinertut (neokolonialisme) nunarsuarmioqatigiinnit nalilersorneqartarluni. (Uani nunarsuatsinni inuiaqatigiilerinermi ilisimatusartut uppersarsaasorisinnaavakka ilusilersuineq taamatut isikkulik uanga nassaarinnginnakkut!).

Inuiaqatigiit Danskit soorunami aamma peqquteqavissumik inuiassuit akornanni isigilluarneqarnissartik anguniarlugu, nunatut malitassatut imminut nittarsaattarpoq, kisiannili Kalaallit Nunaat pillugu politikkeqarnermini naak kukkunerinik ajutoornertalinnik aqqusaagaqartarluni, politikkaa ineriartortitsineramik kinguneqartoq nunani allani nalaattakkani naliginnaasuuvoq (klassisk) , inuiaqatigiinnik ilusilersuinerminni sulisitsisut sulisullu inuiaat marluk akornanni agguarpaat. Inatsisit tapiissutinik aqutissiuisut siuarsarneqarput (Soorlu erhvervstøtte) taakkulu tapersorneqarput oqaasertalerlugit inuiaqatigiinnut iluaqutaanerit erseqqissarlugu, taamaaliornerullu ineriartornermi atukkatigut immkkoortitaarineq ikorfartorpaa. Aviisinik atuartoq kinaangaluartorluunniit soqutiginnissaq paasissallugu inuiaat akornanni taamatut ilusiliinerup suut akerleriinnermik aallaaviusinnaanersut.” Issuaaneq naavoq.

Taamaattumik siunnersuuteqartup siunnersuutaa pingaaruteqarluinnartuusoq ukiorpassuarni isiginngittuusaarsimasarput, ugguuna ersersinneqarpoq, inissinnissaatalu kinguarsarsimanera inuiaqatigiinnut minnerpaamilluunniit iluaqutaasimannigilaq, killormulli qunnersuarmik itiliartuinnartumik pilersitsinikuulluni massakkut aqqittariakatsinni. Vivian Motzfeldt qujanaq politikikkut tunngavitsinni tunngaveqartumik siunnersuuteqaravit.

Oqaatsigut ilumoorpoq inuiaqatigiit iluanni aammalu tusagassiorfiit iluanni sanngiippallaarujussuarmik inissisimapput, allaat pisortanut saaffiginninniaaraanni takusalernikuuarput atorfilittap kalaaleq danskisut allanngimmat isoralugu akinikuusoq. Qipisoq ajorsiaruinnartoq tamaanga unittariaqarpoq, uangullu maani politikikkut pissaaneq tigummiaratsigu allannguinnissatsinnut periarfissaqarpugut, allat allanngorsinnaanngilaat uagut Inatsisartuni Naalackersuisunilu kisitta, iluatsinngippat allat pisuutissinnaanngilagut; soorlu siorna Inuit pisinnaatitaaffiini Inatsileritooq, immikkullu Harvard University-timi nunatta politikikkut nammineeriarturnera pillugu doktorinngornikoq Gudmundur Alfredsson Iisimatusarfimmi qulequttamut assigusinnaasumut tusarnaartunit arlalinnik aperineqarami oqartoq. Politikikkut pissaaneq tigummiarparput taamaattumik allannguinnissamik periarfissaq pigaarput, sualummik uunga qulequttamut.

Qaavatigut aamma eqqaalara, soorlu uani immikkut sammisami issuaaffigisanni uppersarsisinneqartoq, Danmarkimi taamaappoq soorlu aamma nunani allani tamanna takornartaanngilluinnartoq, taamaattumillu una kisimi tupinnartuuvoq, suli nunatsinni minnerpaamilluunniit tamakkuninnga taama pingaaruteqarluinnaqqinnaartigisuni suli piumasagaatilersorluta aallartissimanninnatta.

Nuannaajallannaqaaq Siumukkormiut akornanni taamaattumik aalajangiiffigisassamik siunnersuuteqartoqarmat, Partii Naleqqamiillu qularianngiivilluta tamakkiisumik siunnersuut taperserujussuarparput, aappassaaneerneaqannginneranilu ataatsimiititaliamut susassaqartumut ingerlateqqillugu.

Qujanaq.

Kakkiussaq: Kleivan

Kalaallit Nunaanni nutarteriniarnermi qulangiisimanninneq nakkutiginninnerlu

Universitetimi lektori mag.art Helge Kleivan

Qallunaat kalaallillu akunnerminni attaveqatigiittarnerannik misissuininni (NOTE1) ittumik inuussuutissarsiutinik namminersortunngorsaaneq pingaarnerpaatillugu immikkut ittumik apeqquserniarpara. Sammisamik annikilliliigaluarlunga, neriuppunga sammisami ajornartorsiutinik aallaavigisannik toqqaasimanera uuminnga atuartup isumaqatigissagaa, taakkumi isumaga malillugu sammisat allat uani tikinnissaanik periarfissaqarfiginngisama aamma imminnut ataqatigiinnerinik nassuaatitut isigineqarsinnaapput.

Inuiattut ajornartorsiutit pissutsillu immikkuullarissut

Danmarkimi aningaasarsiornermi assigiingissutsip akiorniarnernik sorsuutiginnineq soorunami politikkitigut naliginnaasumik akersuunneruvoq. Danmarkimi politikikkut aklerliinnermi sammisat pingaarnersarimmassut pissusissamisoorpoq oqaatigissallugu.

Kisiannili Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornermi assigiingissuseqarneqarnera – kingusinnerusukkut uppersarsaasersugassarput – nunami “inuiaqatigiinnut marlunnut” imikkoortitersimasut assigiingissusaatut nalunaarsorneqarpoq (NOTE 2) allatut oqaatigalugu: Aningaasarsiornermi assigiingissutsip inuiaat marluk killingat malilugu nalunaarsorneqarsinnaavoq (“inuiaqatigiit killigat”), tamannalu tunngavigalugu assigiingissutsimut politikikkut aklerliinneq, inuiaat marluk illuatungeriinnerattuut isikkoqalerpoq, sumiginnarneqarsinnaanngitsutut.

Danmarkimi pissutsit inuit akornanni naliginnaasutut isigineqarsinnaasartut kiisalu oqallisigineqarsinnaasartut, Kalaallit Nunaanni pissutsitut immikkuullarissutut isikkoqalerserput. Ajornartorsiutit inuiannut tunngassusilittut nalilersorneqarsin-naallutik, tassani inuiaat marluk assigiingitsut aallaavigineqaramik, soorlu kalallip inuusuttup qangatsiaq radiomi apersorneqarnermini oqaatigisaatuut. Pissutsip immikkuullarissuunerat immikkut illuinnartunik aallaaveqarput kinguneqarlutillu, tamakkulu innuttaasunit (“inuiaat assigiimmik inissisimasut”) inuiaqatigiinni politikimik isiginnittaaseq -, oqariaatsit -, tunngavilersuutilu naliginnaasutut isigisat eqqarsaatigalugit. Qallunaat politikeriisa Kalaallit Nunaanni aningaasarsiorneq imaluunniit Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqartoraangamikku tunngavilersor-nerminni oqariaatsit anguniagassallu Danmarkimi aningaasarsiornermi Folketingimi oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atukkajupaat. Taamatullu iliornerminni misigisimasanngillat killissaminnik qaangiillutik, taamaasiornermik ilisimasannginna-mikku. Taamatullu iliornerminni Danmarkimi inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atortagaat atorpaat taamaattumillu isornartoqartinnagu.

Inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartutut akornani naligiinnerulernissaq pillugu politikikkut oqallinnermi peqataaguma taava poltikikkut isumanga naapertorlugu isummersussaanga. Apeqquut naligiingineq naligiingissutserluunniit inuiaat akulerussimasut iluanni (“amerlasuut”) (NOTE3) tassalu Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni atuuttoq soorunami aamma politikkiuvoq suli maannamut ingerlanneqartoq, tamatumalu ingerlanneqarnerani aaliangiussat kingunerisa malunniutai suli maannamut nalaagassaasarput. Tassani tunngaviuvoq

inuiaqatigiinni suliaqartut inuiannut assigiingitsunut marlunnut avissimanerat tassani aalaaviuvoq, iunuiaqatigiinilu pissakinnerusutut inissimasut immikkoortup aappaaneernerata pissutsit immikkuullarissutut eqqumaffigineqarnissaa pisariaqarluni. Taamaattoqarneranillu akuersaarinningsut, isumaqangajassinnaap-pulluunniit Kalaallit Nunaanni inuit atungaasa naligiinginnerat politikikkut oqallisissiasoq naliginnaasoq.

Erseqqissartariaqarpoq inuiaat marluk inuiaqatigiinni ataatsimoortut aningaasarsiornikkut inissisimanerisa assigiingissusaata misissoqqissaarnissaat inuiaqatigiillerisuutut ilisimatusartut aamma soqutigintarillugu suliarisinnaammassuk (“inuiaat akornanni ataveqatigiinneq”). Ilisimatuutut politikerinut erseqqissaqqissaartariaqarparput ilisimatusartutut misissuinitisinni killissaa sumiinnersoq, igammik sammisami uani inuiaqatigiinnut pingaarutilerujussuarmut tunngatillugu.

Ingerlaqqinnginnitsinni *inuaat immikkoortut* qanoq paasinerlugit nassuiaasiilaarta, teoriit nassuiaatit uninngatilaarallarlugit. Inuiaqatigiit ilisarnaataat pinngorfimminnik, aalaavimminnik, kulturiminnillu aallaavilimmik allaniit immikkuullarinnerminnik imminnut isiginneriaasiillit tassaapput inuiaat immikkoortut. Inuiaat taamaattut soqutigisatik pillugit, kinaassutsimik immikkuullarinnerannik pingaartitsisut, inuttut atukkaminnik pingaartitsisut, amerikarmiut tuluillu oqaasii atorlugit fagimi oqariaatsit naapertorlugit taaneqartarpoq *ethnicity*. Pissariaqarsorinngilara oqariaaseq taanna *ethnicitet* nutaatut skandinaviami nunanut saqqummiutissallugu, tassami oqariaaseq *etnisk* oqaatsini inissikkiartulereersimavoq. Ethnicitet inuit akornanni pissusilersorneq aallaavigalugu inuiattut kinaassutsimik nassuiaanerunnaangilaq, kisiannili aamma inuiaat pillugit ajornartorsiutaasinnaasut sammillugit ilisimatusarnermi sammisat pingaanerit ilangaat.

Kalaallit Nunaat pillugu eqqartuinnermi tunngaviulluinnarpoq inuiaqatigiit arlariit tassani najugaqarmata, taamaattumillu tupingusunnartuunngitsuunngilaq Kalaallit Nunaata nutarterniarnerani pilersaarusermi tamanna pingaarnertut qitiulluurtutullu inissineqarsimangimmat kiisalu tamanna aallaavigalugu inuiaqatigiinni ammasumik oqallinnermik ingerlatsisoqarsimangimmat. Suliamut tamatumunnga tunngatillugu angusarinqartut tassaapput “eqqarsartaatsikkut inissisimaneq”, kiisalu ingerlaqqiffimmi tikinneqarsimalluni “inuttut inissisimaneq”.

Sammisap kingulliup inuiattut immikkuullarissuseq pillugu ajornartorsiutit uani sammisagut annikitsumik mianersortunngumik tikillatsiarimavai, tassanilu inuiaqatigiinnut pingaarutilittut inissisimanagerat ilanngussimanagu. Taamaattumillu nutarterniarluni pilersaarusermi inuttut pingaartitat pingaartinneqarnissaannik kissaateqarneruvoq tangertaqanngitsoq, tassanilu nassuerutigineqarani inuiaat immikkoortut oqariartuutaat iliuuseqarnissamut qanoq pingaaruteqartiginersut. Nukiit katersuuffiat, iliuusissamik pilersaaruserluar-nertigut inuiaqatigiit aningaasarsionertigut ineriartorneranni aallarnisaasinnaasut *ilaat*, taannali Kalaallit Nunaanni nutarsaanissami pilersaarusernermi sumiginnarnerqarsimanagera kukkussutit annersaattut oqaatigineqarsinnaavoq. Inuiaqatigiit nutarterne-qarnerannut tunngatillugu iliuutit inooriaatsimut isumaqalersinniarnarata peqataanissamut kajumissusermik pilersitseqataanissaa taamaattumillu ilaatinneqarsimanissaa pingaarutilerujussuurtut isigineqarpoq, tamatumani ullumikkutut

aningaasarsiornerup pingaarutilittut illuinnaasiortumik inissisimanageranut illuatungiliulluni pingaaruteqartigisutut inissisimalluni (NOTE 5).

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutit namminersortunut tunniussuunneri

Kalaallit Nunaata nunasiaataanerata nalaani suliffeqarfinnik aningaasarsiorfinnik Naalagaaffiup kisermaassinerata avataatigut ingerlatsisoqanngilaq. 1951-imi, tassa nunap nunasiaataajunnaarnissaanut ukiut marluk sioqqullugit, suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassisoqarpoq. Uanilu akulerunnaveersaassavagut (1) Pisortatigoortumik suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut aaliangiineq, kiisalu taamatut aaliangiinnermi politikikkut tunngavilersuutit, aamma (2) Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsin-naaneranut aaliangiinnerup kalaallinit qanoq pingaartinneqartiginera.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassinerup, “naliginnaasunngorsaanissamik” qallunaaniit kalaalliniillu annertuumik piumasaqarnerup kinguneraa. Imatullu paasineqartariaqarluni aaliangersakkat immikkut ittut, kiisalu naalagaaffiup suliffiutai nunasiaataanerup sinnikuinik kalaallinit isigineqartut peerneqarnissaasa sulissutigineqarnerannut atassuteqarput.

Naliginnaasunngorsaanissamik piumasaqaatip kinguneraa Kgl. Grønlandske Handelip kiisalu Ministeriet for Grønlandip suliaasa aqqiitsumik annikillisarneqarnissaasa sulissutigineqarnerat. Tamakkissumik paasillugu ajornartorsiutaasussaannikkaluar-poq namminersortunut suliffinnut alloriarnerup kalaallit isaannit isigalugu nunasiaataanermiit (avataaniit) qulangersimaneqarnermit kiffaangissuseqalernermit ikaarsaernerit pingaarnerit ilagigaat soorlu Qallunaat naalagaaffiannut ilanngunnermi atuutsinneqalersumi (5. juni 1953-mi inatsisitaami) neriorsuutigineqartoq.

Tamaattumik kalaallit naliginnaasunngorsaanissamik (tassanilu suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanissaq) piumasaqaataasa inernilereernissaat kalaallit namminissarsiortutut taallugit pissusissamisuunngilaq, soorlu qallunaat politikikkut eqqarsartariaatsinut aaliangersimasunut illersuillutik isummersoriaasia pimoorussilutik suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanissamik illersuinerat eqqarsaatigalugu.

Kalaallit inuianni kinaassutsimikkut immikkuullarissutut isigigaanni, inerniliineq tulluarnerpaaq tassaassajunnarsivoq kalaallit inuiattullu allatut *siunertaminnik salliutitsinnaasutut piginnaasaqartut*. Naatsumik oqaatigalugu uanga isumaqarpunga kalaallit inuiaassusaat naleqartutut nassiuarneqarnerat inuiattut ilisarnaatigigaat, taannalu maannakkut pingaarnerpaatut inissillugu nalilersuinermi ilaatinneqassasoq.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut Kalaallit Nunaanni ammaassinerup allakkatigut uppersarsatai misissulaariartigut. Pisortatigoortumik uuma ajornartorsiutip allakkatigut sammineqarnera kingulleq pisimavoq oktoberimi 1966-imi (NOTE 6). Tassani uppersarsarneqarpoq “Naatsorsuutigineqartoq nunatsinni ingerlatat kaaviaartitarineqartut 25 %-iat niuernermit, sanaartornermit nunanullu allanut tunisisarnermit ingerlatat tigummiarneqartut.” – ilanngunneqarlunilu “Namminersorlutik suliffeqarfiutillit tasaanerupput qallunaat nunatsinnut nunasisut, soorlu aamma namminersortut sunniinnerat naapertorlugu piginneqatigiiffiit aallartisarneqartut aamma amerlanertigut Danmarkimit pigineqarmata. Kaaviaartitaat qiviaraanni suliffeqarfiit nunasisunit pigineqartut amerlanerpaanik kaaviaartitaqarput.. (qup. 2). 1969-imi aasaanerani Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi atorfillit pisortaasa naatsorsuutigaat Kalaallit Nunaanni namminersortut suliat 30 procentii tigummiaraat, naatsorsuutigineqarlunilu taakku kaaviaartitaasa 75 procentii taakkunanga qallunaanit tigummiarneqartut.

Taamaalilluta eqqortuusooq uppersarsarlugu nalunaarsorsinnaavarput, uuma allakkap aallaqqaataani oqarama Kalaallit Nunaata nutarsarnerani inuiaqatigiit marluk imminnut avissaaqqasut aningaasarsiornikkullu assigiinngissusillit taamaalilluni pilersinneqarsimmamata, tassanilu aaqjissuulluakkamik qallunaat kalaallilu inuiaqatigiit akornanni killigititaq malittarineqarsimalluni. – Uani erseqqissassavara namminersorlutik suliffiutillit ineriartorneranni assigiinngisitsineq, Kalaallit Nunaat eqqartorneqartillugu oqallinnerni eqqaaneqanngisaannartoq. Kisianni uumanga atuartup puigussanngilaa Kalaallit Nunaanni sullivinni tunisassiorfinnilu aamma assigiinngisitsinerit taakku aamma atuummata,

tamannalu inuiaqatigiit akornanni attaveqaqatigiinneq eqqarsaatigalugu ajorluinnartumik innaarliimmata. Pissutsit erseqqinnerusumik ersersinneqarput tabel I-imi II-milu, tassanimi takuneqarsinnaavoq 1965-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 11,3 procentusut, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 52 procentii aningaasarsiarigaat. 1967-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 14,7 procentiupput, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 48,6 procentii aningaasarsiaaraat (NOTE 7).

TABEL I

	1965	1966	1967
Katillugit	245,0	302,0	330,3
Qallunaat tikisitat	128,0	149,1	160,6
Kalallit	117,0	152,9	169,7

Ukiuni 1965, 1966 aamma 1967 Kalaallit nunaanni aningaasarsiat (mill. kruninngorlugit.)

TABEL II

	1965	1966	1967
Qallunaat amerlassusaat	11,3 %	13,6 %	14,7 %
Aningaasarsiaasa agguarneri	52,24%	49,37%	48,62%

Kalaallit nunaanni qallunaat najugaqartut procentinngorlugit, tamakkiisut katinneri aallaavigalugit, taakkulu ukiuni 1965, 1966 aamma 1967-imi aningaasarsiaat procentinngorlugit, nuna tamakkerlugu aningaasarsiat aallaavigalugit.

Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi pilersaarusiortut assigiinngitsutigut politikerinut nalunaarusiaminni ilanngussaat, taamaasilluni Kalallit Nunaanni inuussutissarsiornikkut qallunaat annertunerusumik sunniuteqarnerulersimani aamma Qallunaat nunaanni oqallisigineqarnissaanik periarfisiisimapput. Siornatigut allakkami 10. oktober 1966-meersumi taaneqartumi issuarneqartumilu, eqqarsaatersortoqarsimavoq piginneqatigiiffinnik pilersitsinissaq siunniunneqarsinnaasoq. Tassanilu aamma eqqaaneqarsimavoq inuussutissarsiutini namminersortuni qallunaat qulangiisi-mavallaalernissaat ernumagineqarluni, soorlu aamma nunani allani ineriartortuni taamatut ingerlasoqarsimasoq.

Erseqqissassavarput assigiinngisitsinermik ineriartortitsineq taaneqartoq, kiisalu alakkani mianersoqqussutit, tassungalugu ilanngullugu iluaqutissanik siunnersuuteqarneq, apeqqummi uani annerusumik politikikkut suliniartoqarsimangilaq. Inuiaqatigiinni pisortatigoortumik oqallinnermi sammisaq sinnaasaanertut ingerlanneqarsimavoq, qulangiisimanninnerlu annerunerusumik kalluarneqarsimanani. Kalaallit Nunaata Landsrådi sammmisamat tunngatillugu isumakuluueqarnerminnik

oqariartuteqarsimapput, tamanna aamma qallunaaniit politikikkut annertunerusumik sammineqarsimanani. Kalaallit inuusuttut ilinniagaqarsimasut naliginnaasumik oqaloqatigisernerini, sammisamik tikkuaasarsimapput, isummaqarlutillu “siunissami qallunaat suliffinnik piginnittut peerneqarsinnaasut suliffiit pisiarinerisigut”!

Ilit akeqqallu

Akerlianilli ukiut ingerlanerini assigiinngisitsineq alla annertunerujartortumik oqallisigineqarluni tusarsaasimavoq, tassalu Kalaallit Nunaanni suliffeqarfinni qallunaat annertuallaamik qulangiisimanerat (taamannalu tabelini qulaani ivertinneqarsimasuni takuneqarsinnaavoq). 1950-ip aallartinnerani Kalallit Nunaani nutarterinerup aallartilluarnerata nalaani sanaartorfinni tunngaviusumik aningaasaliinernut atatillugu sulisunik pisariaqartitsisoqalersimavoq, taakkuli aamma inuit akornanni attaveqatigiinnermik suliaqartoqartussaasimavoq, inuiaqatigiinni nutaajusuni immikuullarissartuinnartunilu. Siullermik kalaallinik ilinniarsimasunik amingaateqartoqarpoq, taamaattumillu qallunaanik tikisitsisalernissaq pisariaqaler-simalluni, taamaammallu qallunaat sanasutut ilinniarsimasut, allallu sammisani assigiinngitsuni immikkut ilinniagallit tikisiortorneqarput.

Ineriartornerup tamatuma ukiuni 20-ni sakkortusiartorluni ineriartorsimanera siunertamik erseqqissumik siunertaqarsimannginermik aallaaveqarpoq, kiisalu suliap pitsaalluinnartuunissaanik pimoorussilluarniarnersuup nutarterinissamik pilersaarusiortunit politikerinillu isumalluarfigineqarnerata malitsigaa, tamannalu aallartinneraniit taamannak sivistiginissaa naatsorsuutigineqarsimanngikkaluarpoq. Ineriartornerup taamaattup kalaallit annertunerusumik misigisimatilersimavai qallunaat Kalallit Nunaanni suli annertunerusumik qulangiisimanninnerannik. Tusarneqakulavoq ineriartorneq taanna nalunaarsorneqartartoq “Inuiaqatigiinnik kalaallinik susinnaajunnaarsitsineq naliginnaasoq”, - taamatullu nalunaarsuineq arlaannaanilluunnit assortorneqanngilaq, soorlutaq aamma sammisamik malinnaasut allatut isumaqartaraluarlutik aamma tassunga tunngasumi annerusumik qisuariaateqanngitsut.

Nunasiaanerup taama sivistutiginera eqqaaneqaraangat kalaallit tusaamaneqalerput eqqissisimanerarlutik “Inuit qungujulasuunerarlugit” taakkuusullu avataaniit qulangersimaneqaraluarlutik akuersaartutut inissinnerneqarput, qulangiisimanninnerlu naliginnaasutut isigilerlugu. Taavami sooq inuiaat taakku naligiittut innuttaassuseqalernissaat anguniarneqartoq, kiisalu inuiaqatigiit taamannak annertutigisumik nutarteriffiginarneqarneranni nipangersimaannarniarunnaarlutik allat qanoq inuuneqarnissaminnik aaliangiisarnerannut akerliulerpat?

Tusartarnikuuara siornatigut naalagaaffimmi nunasiaanerup nalaani naalagaaffimmi atorfillit naammangittaalliutigigaat Kalallit Nunaat qangamut naleqqiullugu ullumi nuanniinnerusoq: “Inuit qangatut qungujulajunnaarput, annunnerulersimapput oqaluukkaannilu isumalunnerulersimapput.” Kalaallit takornartanut kiinnertarnerata allanngorsimaneranik oqariartorneq nunasiaataasimanerup nalaani pissutsinut kiisalu sorsunnersuup kingulliup kingornani pissutsit sanilliutissagaanni paasinarpoq naligiimmik naapertuilluartumillu inuuneqarnissamik siunertaqarneq Kalaallit Nunaani nutaami ilisimaneqarluarnerulersimasoq. Tamannalu tunngavigalugu kalallit qallunaallu akornanni unammisutut akerariinneq pilersimavoq – tamannalu nunasiaataanerup nalaani takussaannngilluinnarsimagaluarpoq.

Kalaallit naammangittaalliornerannut tunngaviunerpaajuvoq, qallunaat naliliinerat naapertorlugu, tunngaviusumik inatsisitaanerup 5. juni 1953-ip avataaniit qulangersimaneqarnerup

annertusiartuinnarnera. Iisimasagut naapertorlugit oqallinnermi kalallit tunngavilersuutigisartagaanni qitiusutut inissisimavoq. Tunngavilersuullu alla kalaallit isummertaasianni sakkortuumik sunniisoq tassaavoq nammineq kiisalu qallunaat naalackersuisuisa aaliangersarsimammasuk Kalaallit Nunaat tassaasoq kalaallit nunami inuiaqatigiisut tassani inunngorsimanertik tunngaveqarnertillu aallaavigalugu immikkut pisinnaaffeqartut (Danmarkimi pisortatigoortumik politikikkut akulerunneq eqqaassanngikkaanni). Tunngavimmik inatsit uani annertunerusumik iserfigissanngilarput. Kisiannili una "tunngavittut allatut" nalunaarsugara, kingusinnerusukkut eqqartussavarput, tassani peqquitasut ilagaat taassuma kingunerisarmagu politikikkut kulturikkullu ilanngutitsinermik anguniakkatut isummiussimasat aporaaffigilersarmagit.

Qulangiisimannineq nakkutiginninnerlu

Kalaallit Nunaanni inuiaat imminnut attaveqatigiinnerannut atatillugu pissusissamisoorara qallunaat qulagiisimanneri siornatigut eqqaariikkannut marlunnut immikkoortissallugit:

- (1) *Qulagiisimannertut* taarusuppara suliffinni qallunaat qulagiisimanninnerujussuat, tamatumalu kingunerikkajullugu kalaallinik kajumissuseqartitsitiunnaarneq. Qulagiisimanninnermi annertunerusumik pineqarput sulinnermi naalakkatut inissisimaneq kiisalu sulianut atatillugu piunnaaffinnittarnermut tunngasut, tassani kalaallit sulisutut naalattussiatullu inissisimakkajummata. Atorfilittap qaffasinnerusumi suliffillip eqqorluarlugu nassuiarsimavaa: Kalaallit Nunaanni suliakkiilluni naalakkiinerit 90 procentii qallunaamit kalaallimut peqqusinerupput. – tamakku pissutsit nungukkiartuaarneqarsinnaapput allaffissornertigut piunnaasaqaa-teqartarnermi eqqumaffiginnerisigut kiisalu inuiaqatigiit kalaallit ilinniarnissaannut aqutissiinerup anguniakkatut ilanngullugu eqqumaffiginneratigut. Uanga isumaqarpunga qulangiisimannineq atuuttoq ingerlaannartumik sukkaasuumillu peersinneqarsinnaanngitsoq. Soorunami qallunaat sanasut amerlasuut angerlartin-neqarsinnaapput. Inuiaat marluk immikkoornerat eqqarsaatigalugu sukkaasuumik suliffeqarfanni assigiinngitsuni pisortat kalaallit amerlinissaat kingneqarluarnissaa assortorneqarsinnaanngilaq, - kisiannili apeqqutigineqartariaqarpoq tamanna ilumut *piviusunngorsinnaanersoq*.
- (2) Suliffeqarfanni namminersortutut inuussutissarsiortuni qallunaat annertunerusumik ingerlatsinerat eqqarsaatigigaanni oqaaseq *nakkutiginnineq* immikkut sammissavara. Nakkutiginnineq imatut paasillugu salliutillugu pigisanik nakkutiginneruvoq, soorlu suliffeqarfanni namminersortutut inuussutissarsiortuni – tassanilu pingaartinneqarluni siunissami ingerlaavartumik aningaasarsiorfissamik isumannaarinninnissamik siunertaqarluni nakkutiginnineq, qanorlunniit avatangiisinut kinguneqaraluarpat soqutiginaq. Ingerlaaseq taamaattoq avaqunneqarsinnaatsutut isikkoqarpoq, suliffeqarfimmi qulagiisimanninnermut atatillugu. Soorlu siornatigut eqqaareeringa, nassueruti-gisariaqarlugu qulagiisimannineq tamanna inuiaqatigiit akornani pisunut naleqqiullugu sunniunerlunnergut annikinnerummat. Ingerlaannartumik nassuiaatinnut ilanngukkusuppara pingaartillugu isumaqarama ukiut tulliuttut eqqarsaatigissagaanni sammisaq annertunerujussuarmik nakkutiginnineq eqqumaffigineqalerlunilu sammineqalissasoq, inuiaqatigiillu akornanni sukataarnerusoqalissasoq inuiaqatigiinni nammineq nakkutilliinermik akisussaaffeqarneq anguniarneqarluni.

Siornatigulli erseqqissariikkattut qulagiisimannineq erseqqarissaq (Soorlu immikkortoq 1-imi allaaseriginga), kalaallinit inuiannit sakkortunerpaamik qisuariarfignearsimavoq. Qulagiisimanninnerup

taamaattup malitsigisaasalu soorlu akissarsiatigut assigiinngisitsinerit, inuiaat assigiinngitsut killiga malillugu aqqissuussap kalaallit inuiattut immikkuullarissutut imminnut isiginerannik eqqumaffigilerannillu nukittorsaasuvoq. Naatsrumik oqaatigalugu: Taassuma inuiaat immikkuullarissusaat inuit akornanni tamakkiisumik puttallartippaa.

Isumqarpunga qulangiisimannineq taamaattut isikkulik aatsaat tangilimmik nalunaarsorneqartoq, kalaallit ilinniarsimassusaat aaliangersimasumik annertuseriarmat, kiisalu marluinnik oqaaseqarneq aamma peqqutaalluni, - taamaalilluni oqaatigineqartarluni kalaallit ilinniarsimasut kalaallinit naliginnaasuniit kulturikkut nukittunerulersimasut "qallunaanngorsagaasimasut". Inuit pineqartut tassaapput ilinniarsimassutsikkut pikkorinnerpaat, taakkuli assigiinngissuseq qulagiisimanninnerlu suliffimminni ilinniakkaminnik suliaqarnerminni ulluinnarni suilliullutik allatut isiginnittaaseqarlutik malugeqqaarpaat. Kalaallisut allatulli oqaannarsinnaagaluarput qallunaatut innuttaassuseqarlutik taamaattumillu assigiimmik pisinnaassuseqarlutik. Kisiannili taamaaliorunik qallunaat unammisamittut isigissavaat, sammisani aaliangersimasuni ilinniarsimasaminni atorfiit aaliangersimasut eqqarsaatigalugit. (Suleqatiminnit qallunaaniik pisinnaasaqarnerunersut eqqarsaatigalugit apeqqusiiniangilanga. assunga tunngatillugu marluinnik oqaaseqarneq qanoq pingaaruteqartiginersaq kalaallini inuianni arlariinnik inuiaassusilinnut).

Kingusinnerusukkut qulagiisimannineq ima annertutigilersimavoq, allaat kalaallit toqqaannartumik inuttut ataatsiakkaatut unammineqarneq misigisimangikkaluarlugu taamatut pissusilersorneq naammangiunnaarsimallugu oqariartuuteqartalerlutik. Oqaariartaaseq "nationalisme" (Nunagisamik ingasattumik pingaartitsisut) Kalaallit Nunaat pillugu oqallinnerni qanittoq tikillugu ilanngunnaveersaarneqartarsimavoq. Kisiannili ukiut kingulliit qulit ingerlaneranni oqallinnermi oqariaatsip atornerqarnera elite-nationalisme-miit (pikkorinnerit) masse- nationalisme-mut (tamatt) ikaarsaartoqarsimavoq, - tamannalu aamma nunani allani takussaavoq (NOTE 8).

Qulagiisimannineq eqqarsaatigigaanni politikeriniit inuiaat kalaallit pissutsit taamaattut aqqinniarnissaanik suliniartoqartoq neriorsorneqarlutik eqqisarneqartarput. Tamannalu aamma naammattoorneqarpoq 1969-imi Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaanni angalaareerami, sammisaq tamannarpiaq pillugu taamatorluinnaq Kalaallit Nunaanni politikkikkut pissutsinik allanngortitsinissaq pisariaqartoq oqaaseqarami. Oqaaseqarnermini ilannguppaa: "Soorunalumi anguniarneqassaaq kalaallit inuusuttut atorfinnik maannakkut qallunaanit tigummineqartunik tigusiartuaarnissaat, taamaalilluta tikisitat Kalaallit Nunaanniittut ikiliartortinnissaat pimorullugu anguniassagipput. Siunnerfik taannaasariaqassaaq." Ilanngulluguli: Isumaqatigiissutigut kalaallit qallunaallu suleqatigiilluta piviusunngortittariaqarpagut. – Ineriartortitsisariaqarpugut takusinnaallugu kalaallit atorfinnik tigooraasut, peqqissaartumik ingerlassaaq kisiannili anguniagaq pimoorunneqartariaqarpoq (NOTE 9)."

Siornatigulli oqaatigereerparput maannakkut qulagiisimannineq immikoortillugu nassuiaateqarfigalugu, taannalu takussaasorujussuvoq, taamaattumillu kalaallinit qaalunaanillu maluginiarneqartarsimalluni, tassungalu sanilliullugu takujuminaan-nerujussuaq tassaavoq namminersortutut inuussutissarsiuteqartut ineriartorneranni piginnittuussutsimik nakkutiginninneq. Namminersortut inuussutissarsiuteqar-nissamik ineriartortitsinermi ingammik ministeriunerup oqariartuummini qallunaat suliffinni sunniinerata

annikiliartornissaannik oqariartuuteqarnerata kingorna, qallunaat namminersortutut inuussutissarsiuteqartut inissisimanagerat isiginiarneqalis-saaq kalaallit pisortaqarfiinit.

Tamanna tunngavigalugu "siulittuuteqariaraluassuunga"? Kalaallit assigiinngitsut oqariartuutaat aallaavigalugit siornatigut oqariartuutigisakka uppersarsarneqarput, tassa kalaallisut inuiassusillit malunnartumik ineriartornissaat oqaatigigakku. Tassungalu ilanngullugu tunngaviuvoq nunarsuatsinni nunasiaateqarsimasunit pissusilersortarneq taamatut isikkulik maluginiarneqarnerusarmat, taavalu nutaamik nunasiaateqarniarsarinertut (*neokolonialisme*) nunarsuarmioqatigiinnit nalilersorneqartarluni. (Uani nunarsuatsinni inuiaqatigiilerinermi ilisimatusartut uppersarsaasorisinnaavakka ilusilersuineq taamatut isikkulik uanga nassaarinnginnakut!).

Inuiaqatigiit Danskit soorunami aamma peqquteqavissumik inuiassuit akornanni isigilluarneqarnissartik anguniarlugu, nunatut malitassatut imminut nittarsaattarpoq, kisiannili Kalaallit Nunaat pillugu politikkeqarnermini naak kukkunerinik ajutoornertalinnik aqquusaagaqartarluni, politikkia ineriartortitsinermik kinguneqartoq nunani allani nalaattakkani nalignnaasuuvoq (*klassisk*), inuiaqatigiinnik ilusilersuinerminni sulisitsisut sulisullu inuiaat marluk akornanni agguarpaat. Inatsisit tapiissutinik aqqutissiusut siuarsarneqarput (Soorlu *erhvervstøtte*) taakkulu tapersorneqarput oqaasertalerlugit inuiaqatigiinnut iluaqutaanerata erseqqissarlugu, taamaaliornerullu ineriartornermi atukkatigut immkkoortitaarinet ikorfartorpaat. Aviisinik atuortoq kinaangaluartorluunniit soqutiginissaaq paasissallugu inuiaat akornanni taamatut ilusiliinerup suut aklerliinnermik aallaaviusinnaanersut.

Neriunnarpoq paasiuminaatsoqarnera ilungersunarneralu oqaatigissallugu namminissarsiornertut nalunaaqutsersorneqassananga, tassami kalaallit nunasiaanermiit aninguinissamat aqqutissatut qinersimasaat ullumi avataaniit nunasisunit nakkutigisaanerunermik kinguneqarmat.

Tusagassiutini takusarnikuuakka qallunaat suliffeqarfinnik angisuunik piginnittut imminut nittarsaattut suliffinnik pilersitsiortortartut inuiaqatigiinnilu aningaasarsiornermik ineriartornermillu siuarsaasuullutik. Erseqqissaatariaqarpoq piginneqatigiiffiit, kalaallilu namminersortulutik suliffeqarfinnik piginnittut suliassatik aamma naammassisinnaasimavaat. Ilanngulluguli erseqqissartariaqarpoq Kalaallit Nunaani aningaasaliissutit annertunerpaamik qallunaanut iluaqutissanngorlugit inissineqarsimasut takuneqarsinnaammat. Ilimanangilluinnarpoq qallunaat namminersorlutik suliffiutillit tamaavimmik Kalaallit Nunaanni "iluaqutaasut" imaluunniit "pinngitsoorneqarsinnaangitsut" oqaatigineqarsinnaangimmata, soorlu taamatut qallunaat politikeriisa Kalaallit Nunaanni politikeqarnerminni pisortatigoortumik allagaamminni uteqattaangarigaat.

Soorlu imatut: "Siullertut kalaallit inuiaqatigiinnut iluaqutaasussat pingaartinneqas-sasut," --- imaluunniit inuussutissarsiornermik ingerlataqarnermik atukkat inuiaqatigiit kalaallit soqutigisaat naapertorlugit naleqqussassasut (NOTE 10)."

Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiortut pillugit ineriartorneq taamatut isummersorfigissagaanni, Danmarkimi apeqqut immikkut pingaaruteqarluinnarpoq pimoorullugu sammeneqartariaqassaaq: Inuiaqatigiit qallunaat isumakulunnartoqartinnginnerpaat, Kalaallit Nunaanni qallunaat najugallit pissusilersuutaasa, Danmarkimiillu politikikkut ingerlatsinerup kalaallit tatisimaneqarnerannik ersersitsoq aallaavigalugu, piviusorsiunnginnersoq kalaallit qallunaallu siunissami

attaveqatigiinnerata innarlerneqarsinnaanera? ---- Uanga isumaqarpunga apeqquq sivisuumik akineqarami uninngaanarsinnaassasoq.

Inatsisinik malinneqissaarneq takorluugaqarnerlu

Kalaallit Nunaat pillugu oqallittarnermi pingaarnertut siunnerfik oqaluuserineqartarpoq. Ingerlaannaq naammassisinnaasat, soorlu isummat assigiingissutaasa nalunaarsornerisa siunnerfimmut sunniutissaasa eqqartorneri aallaavigisussaagaluarlugit, A.C. Normann Kalaallit Nunaanni ministerip apersorneqarnermini akissutai 1968-1969-imi ukiup nikinnerani oqaluttuarissavakka (Berlingske Tidende allaaserisaq, Atuagagdliutit/Grønlandsposten, s.4, nr. 2, 23/1 1969-mi ilanngunneqarsimasoq) ministeri imatut oqarpoq: “Kalaallit inuiaqatigiinni annertunerusumik nammineerlutik ingerlatsinissamik pisinnaalertariaqarput”, apersuisumit apeqqutigineqarmat, imatut paasisariaqarnerisooq “Kalaallit Nunaat kalaallit pigilissaneraat” ministeri akivoq: “Oqariaaseq taamaattoq orniginanngilluinnarpoq, taamatullu siunertaqartoqassappat naliginnaq oqalunnerusaaq, tassami tamanna uagut politikkitsinnut naapertuutinnngilluinnarpoq. Kalaallit qallunaallu assigiimmik oqariartuutigaat ataatsimoorullugu naalagaaffeqatigiinnissaq. Imatut paasisariaqassaaq, uangalu paasinnittaasera naapertorlugu imaappoq, ataatsimoorluta uatsinnut ilanngutivittariaqartugut, tassa imatut paasillugu naalagaaffimmi nunat ilaasortat qanorluunniit imminnut ungasitsigigaluarunik, periarfissatik aallaavigalugit assigiimmik pisinnaatinneqassasut. *Anguneqartariaqarsoraara, kalaallit ilinniartitaanikkut ineriartornertik aallaavigalugu naapertuulluurtumik periarfissinneqassasut, Danmarkimi Kalaallit Nunaanniluunniit sulerusunnerlutik nammineq aaliangersinnaassallugu, imatut isumaqarpoq, qallunaat, soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik.*” (Una kingulleq AG-imit pissarsiaavoq).- Oqaatsit uku maannakkut Kalaallit Nunaannut ministerip oqaaserai. AG-imi oqaasii allaaserineqartut pillugit ukiortaami oqaaseqarsimanerminik ugguarneranik tusagaqanngilanga.

Kikkunnulluunniit paasinarpoq kalaallit sutigut tamatigut qallunaat naalagaaffiannut ilaasortaanerminnik nittarsaassisarnerat, taamaaliornerlu ministerip Normanip pisortatigut isummerneranut naapertuummat assortorneqarsinnaanngilaq tassalu *qallunaat, soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik.* Taamatut ukiortaami oqaaseqarneqarnermi Danmarkimi politikerimit qaffasinnerpaat ilaannit inuiannut kalaallinut oqariartuut taamaattoq eqqumiingaatsiarsimassaaq. Ikittuunnaat ilisimangilaat, soorlu ministeriunerup ilisimangikkaa, ullutsinni Kalaallit Nunaanni kalaallit *immikkut pisinnaatitaanermik* tuninneqanngissaannarnikuusut, tassalu qallunaat immikkut pisinnaatitaafeqannginnerat *naligiimmik pineqarnissamut* alloriarnerussasoq anguniarpaa. Pissutsit taamaannerisa ersersippaat Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiuteqartut aqqissuunerisa ineriartornerat.

Kalaallit Qallunaat Nunaanni naalagaaffimmi inuttaanerminni naligiimmik pineqarnissamik kissaateqartuupput, taamatullu kissaateqarneq pisortatigoortumik Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqarsaatigalugit qallunaat politikeriisa tunngavilersuutigaat: Taamaakkaluortoq tamatumaa kalaallit naleqartitaminnik kiisalu siunnerfimminnik ataatsimoorfimminnullu isumannaarinninniarnertik sorsuutiginninnertillu ingerlatiinnarpaat. Soorlu assersuutigalugu kalaallit nunaminni qallunaanut naleqqiullugu inuiaqatigiit iluanni periarfissagissaarnerulernissaat anguniarneqassasoq. Inuiaat kalaallit kiisalu Inuiaqatigiit kalaallit tassaapput “inuiaat akornanni piviusorsimik aallaavillit” tassaniluunniit

Qallunaat naalagaaffiat 1953-imi juni tallimaani malunnaatilimmik allannguigaluarpat. Uanilu kalaallinut, misigissusaannaanngitsukkut siunnerfiuvoq, kisiannili siunnerfiup pisortatigoortumik qallunaat politikeriinit uteqattaartuarneqarnera naapertorlugu anguniakkatut pissusiviusunik uppernarsaataavoq.

Tamannalu kingullermik ministeriunerup Baunsgaard-ip oqaasiini (siornatigut issuaaneq) 1969-imi Kalaallit Nunaanni aasakkut angalareerlutik angerlarami. Kiisalu Kalaallit Nunaannut ministerip AC Normannip apersorneqarnerani ersersinneqartoq, tassa kalaallit Kalaallit Nunaanni immikkut pisinnaatinneqar-nissaat qallunaat politikiminni pingaarnertut *siunnerfigigaat* (Kisiannili tamatuma piviusut malittuanngilai) Naggataatigulli: Immikkut pisinnaatitaaffik piviusuunngippat, taava sooq uteqattaarneqassava qallunaat aallartitat ikilineqartariaqarnerat, kiisalu kalaallit tiguisariaqartut oqariartuutigineqagattarluni?

Ministerip oqaasiini imaattoq “ilanngutsinneqartariaqarsorineri” isumaqarsimassaaq naalagaaffiup naatsorsuutigigaa politikkitigut ilanngutinneqarnissaat, taamaaliornermilu naatsorsuutigineqassalluni inuiaat marluk killigat peerutissasoq. Pisinnaatitaangilanga ministerimut uppernarsaassallunga taamatut naatsorsuutigisaqarneq silarsuarmi sinnattuaqinerit annersaringaat.

“Aatsitivimmik” isumassarsineq

Kalaallit Nunaata Danmarkimut ilanngunneqarnissaanik isummersimanagerup kingorna ukioq ataaseq qaangiuttoq, isummersimaneq kalaallit qallunaatut siunissami inuulissasut paasinarpoq. Ilisimatuut akornanni sulii paatsoorneq inuiaat marluk kulturikkut ataatsimoorsinnaanerannik piviusorsuunngitsaq isumangineqartarpoq, taannalu inuiaat marluk killingannik annikinnerulersitsisinnaasoq. Isummersuutit taamaattut ilisimatuut misissuisarneranni akkulturations- studer sulii takussaapput taakkulu ameerikkarmiut atuakkiortuunit pingorput. Eqqarsaatit taamaattut ersersippaat ameerikkarmiut namminneq inuiaqatigiit naatsorsuutigigamikku aatsitivittut aqqissuussinerup ameerikami inuusut tamaasa ameerikkarmiunngortikkai.

Ilisimatusartunik ilisarisimasaqanngilanga isumaqartunik inuiaat aatsitivittut akulerinnissaanik isumaqartumik, tamannalu politikikkut anguniakkat aallaavigalugit soorlu Kalaallit Nunaata Danmarkillu akornanni pissutsit eqqarsaatigalugit. Paasisinnaanngilluinnarpara sooq ukiuni kingullerni 5-6-ni kalaallit kinaassutsiminnik sakkortuumik nassuerutiginninnerata, inuiattullu inissisimanerminnik nalunaarsuinerat, pingorsimasassasoq politikikkut pisortatigoortumik aaliangikkat inuit ataasiakkaat pissusilersornerannut sunniuteqarsimanerarlugu oqaluttoqartarmat. Inuiaat kalaallit ukiuni arlaqalersuni oqariartuutaat namminneq “inuianni immikkoortaannginnamik” kisiannilu “inuiaallutik” sunniuteqanngillat, kisiannili politikeriip nuimasuup oqarneratuut tamatuma qallunaat politikerii sunningilai, kisiannili sammisaq ataaseq soqutigineqarluni. Tassalu oqaatsitigut politikki, taannalu annertunerusumik eqaartornissaanut pissutissaqarsorinngilara, tassami uani allaaserisami immikkut sammineqarnerarmat.

Kalaallit Nunaat pillugu qallunaat politikiani aporaassutit pingaarnersaat aningoruminaatsoq uani tikippara, taannalu saqqummingajattarpoq saqqummissanananilu, soorluli siunnerfeqaraanni taavalu

paasileraanni siunerfik taanna naguneqarsinnaanngitsoq taava naliginnaasuvoq tunuarsimaarallarnissaq. Isummersuutit eqqarsaatigilluakkat saqqummiuneqattaarput, tassanilu politikimi ilusilersuisut isummersornerup, oqariaatsit atorneqartut, kiisalu inuiaqatigiinni modelit aaliangiussat isornartortai saqqummiutinngilaat. Ukiorpassuarni qanimut malinnaasumut allaanngiivippoq nuna ilusaa nunap assignanut iluamik titartarneqanngitsumut,

Aatsaaginnaq ameerikaarmiut inuiaqatigiinnertik pillugu isummersuutigikkajutaat aatsitsivittut ilusilertagartik, tassuunalu ameerikkamik inuit tamarmik ataatsimut ameerikarmiunngortartut. Isuma suli ingerlavoq, ukiorpassuarnilu isummernissamut tunngavissanik tuniorartittuaraluarlutik suli indiaanerit uummaarillutik USA-mi indiaanereerusupput. Ameerikkami antropologi Sol Tax pissutsit tamakku pillugit oqaaseqarsimavoq, ullutsinni oqartoqarsinnaanngilaq aamma ukiut 500-t qaniuppata aamma akornatsinni indianereqassanersoq. – Taamatullu aamma pivusorsiorpasinngilaq oqassagaanni qallunaat aatsitivimmik eqqarsarnerata kalaallit taama ikitsigisut inuiattut immikkuullarissutut inuuniarlutik aaliangersimanerat, aamma siunissami qallunaat naatsorsuutigisaanni naalagaaffimmi angisuumi.

Eqqaamassavarput inuiaat imminnut ataasiakkaatut isiginerat imminnerminni pilersitarinngimmassuk. Imminnut isiginerat kinaassusitta ilagaat, annertunerpaamillu imaqarluni qanoq allat naatsorsuutigineraatigut. Naatsorsuutigineqarsinnaavoq ukiuni kingullerni inuiattut eqeeriartorneq aallartinneqarsimassasoq uagut-mik eqqarsarnermik, tamannalu pilersinne-qarsimassaaq politikkitsinni kalaallit ajornartorsiutaannik nalunaarsuinitanni.

Politikkikkut anguniakkamik inuiaat akornanni ilanngussinermik, imaluunniit ajornartorsiutitaqanngitsumik inuiaqatigiinni akuleruttumik iluatsilluartumik suli nalaatsisoqarnikuunngilaq, taakkumi sutigut tamatigut, inatsisitigut, allaffissornermi pisinnaatitaaffinni, iluatsitaarisanninnermi, peqataatinneqannginnermi, inuiaqatigiinni nammineq inuuffimmi nakkutigineqarnertigut kiisalu aallaanerunermik eqqaasinneqartuarnertigut akulerunnisaq periarfissaaruttarpaa.

Pissutsit taamaattut Kalaallit Nunaanni ineriartornermut naapertuulluinnarput.

Tamakkiisoq kiisalu pissusiviusoq ilaannakoq

Saqqummiussassanni ersersinniartussaavara pisortatigoortumik Kalaallit Nunaani ajornartorsiutit pillugit eqqarsarnera oqariaatsinik kiisalu pissutsit pivusut aaliangersimasunut immikkortiternissaannut pituttorsimasuusut, taakkulu pissutsi immikuullarinneri angunngitsoortarpaat, taamaalillunili kalaallit inuttut naliginnaasumik inuunerani pissutsit siuliani inuiaat inuunerannut eqqartukkakka ilanngunneqartaratik. Assersuuterpassuit naassaanngitsut saqqummiusuunneqar-simasinnaapput takutinriarlugu politikerit aqutsisullu pissutsit pivusut karseeran-ngorlugit immikkortiterlugit nalunaarsortaraat, - soorlu pitsaassutsimut ajornartorsiut, imigassartornermi ajornartorsiut, akissarsiaqarnermi ajornartorsiut il.il. Isiginneriaatsimik pilersitsinermi sammisaq pingaarnermut inissinneqassaaq aallaaviullunilu – tassa nutarterineq *inuianni arlariini* ingerlanniarneqartoq aallaaviussaaq, taamaalilluta ataqatigiinnerit assigiinngitsut qulaajarneqarsinnaalis-sapput qulaani

pineqartut kiisalu allat qitiusumik aallaavillit ilanngunneqarsinnaas-sallutik, taakku sammineqarsinnaasimannikkaluarput pisortatigoortumi politikimi pituttorsimasutut inissisimanerat pissutigalugu ajornartorsiutitut ataasiakkaatut isiginiarneqartaramik.

Grønlands Landsrådip 15. august 1958 ataatsimiinnerat imaqarniliaq naatsoq ilanngutilaarpara, sanilliullugu paasitinniarlugu qulaani suna pineqarnersoq:

Immikkoortumi siunnersuutigineqarsimasumi atorfiit annerit kalaallinit inuttalernerneqarnissaannut tunngatillugu *Jørgen Olsen* aallaqqaasiilluni oqaaseqarpoq “tassanilu siunnersuummi erseqqissarniarpara Kalaallit Nunaannit suliffeqarfinni annerni kalaaliinnarnik sulisoqarnissaa.” ... Ilisimariikatsituut suliffeqarfiit ilaat kalaallinik qallunaanillu sulisoqartarput, taakkulu nalunngilagut amingartoorutaallutik ingerlapput. Siunnersuuteqartoq isumaqarpoq tamatut amingartooruteqartarnermut peqqutaasoq qallunaat atorfillit kalaalliniit akissarsiaat amerlanerummata, naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik. Taamaattumik isumaqartoqarpoq suliffinni taamaattuni kalaaliinnaat sulisorineqalissasut, tassanilu pissutaalluni kalaallit ilinniarnermikkut sulii siuariartormata.”

Oqaallisereernerup kinguninngua kalaallit ilinniarsimassusaat kiisalu pisinnaasaat pillugit, taava *siulittaasoq* ilaatigut oqarpoq “Sutigut tamatigut kalaallit toqqassallugit ornigunarnerupput”.. kiisalu nangilluni: “Akissarsiat eqqarsaatigalugit taava soorunami sulisunik tikisitsisanngikkaanni akissarsianut aningaasartuutit ikinnerussagaluarput, kisiannili aamma nunaqqatit sulisorineri aamma akisuujusinnaavoq, naak akikinnerungluarluni. Ingasattajaarnerussaaq oqassagaanni qallunaat aningaasarsiaat pisuusut suliffiup amingartooruteqarluni ingerlaneranut. Aammami nalaattarpagut suliffeqarfiit kalaaliinnarnik sulisullit amingartooruteqartut. Amingartooruteqarneq allarluinnarnik peqquteqarpoq.”

Kingusinnerusukkut oqallinnerup ingerlanerani *Jørgen Olsen* ilannguppaa: “Siunnersuunni tunngaviusumik inatsit siunnersuumi eqqarsaatiginngitsoorneqarsimammat. “Tunngaviusumik inatsisip kalaallit eqqarsariaartaasiat allannngortissimannngimmagu, taava naatsorsuutigisariaqartoq suleqatigiinnermi akerleriittoqartarnissaa, taamaalillunilu suliamik soqutiginninnermik apparsaataasinnaalluni.

Siunnersuummut tunngatillugu kajumissaarut pingaarneq tassaassaaq, kalaaliinnaalluni suleqatigiinnermi, taava akerleriinnerit pinngitsoortinneqarsin-naapput sulinissamut soqutiginninneq annertusarneqarluni. Taamaalillunilu periarfissaassaaq kalaaliinnaalluni sulineri aamma akuleriittulli kalaallinik qallunaanillu suleqatigiittut angusaqartoqarsinnaasoq”.....Kissaatigineqanngilaq qallunaanik immikkoortitsinissaq, kisiannili soqutigineqarluni kalaaliinnaat suleqatigiit ullumerniit pitsaanerusumik angusaqarsinnaanerat.” (Grønlands Landsråds Forhandling 1958, s. 157-161, Godthåb 1958. Udhævelserne i ovenstående citater ved H.K.)

Inuiaat marluk akornanni isumaqatigiinniarnertit iluatsinngitsoornerisa ersersippaat oqaaseqaateqarnissarlunniit pisariaqanngitsoq. Siunnersuuteqartut oqaatsit “amingartoorutit kiisalu “akissarsiat” ilanngummagit, taava siunnersuut erniinnaq karsimut “aningaasatigut ajornartorsiutinut” inissinneqarpoq. Pingaarutilittut taaneqartoq qallunaq kalaallimiit akisarsiaqarnerusoq “naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik” siulittaasup akissutaani pingaarutilittut ersersinneqanngilaq, Isornartorsiuilluni oqaaseqaat pitsaanerpaaq siunnersuuteqartup pakatsilluni oqaatigaa:

“Pingaarnarpaatut kajumissaatitullu anguniarneqarpoq aaqqissuussamik pilersitsinissaq, tassanilu kalaallit kisimiillutik suleqatigiissapput, taamaalilluni akerleriinnerit pinngitsoortinneqassapput sulinerlu kajungernarsilluni.”

Sanilliusaq

Taamatut asserluinnaanik qisuariartoqarpoq Inuit Parti pilersinneqarmat. Soorunami partiitut politikkimik suliniaqatigiittut ingerlaannartumik nalunaarsorneqarpoq. Taava paasineqarmat pilersitsisut kalaaliusut tjestemandit, akissutissamik nassaartoqarpoq:”tassaasut tjestemandit sumiginarneqartutut misigisimasut, nammineq soqutigisatik anguniarlugit suliniartut.” Partiitut pilersitsinerup inuiattut immikkut suliniarneq aallaaviusoq maluginiarneqanngilaq. Imatut paasillugu tassaasoq ilinniarsimasut ikittunnguit siullermeerlutik aaqqissuussamik suliniuteqarniartut, inuiaqatitik eqeersarniarlugit kinaassusertik pillugu kiisalu inuunermi inissisimaneq pillugu.

Politikkeqanngitsumik politikkernequmut atatillugu politikikkut oqaaseqaat

Grønlands ministeriaqarfiup torsuusaani pisortanit oqaluttuarineqartarpoq G-60-ip politikianik ilusilersuinnermi pissusiusartoq: “Ataatsimiittarfimmut isummanut tunngavigisat, Kalaallit Nunaannut politikki pillugu isumaqatigiinniar-nissamut isinnginnermi torsuusamut naateqqaartarpagut,” Isumaqaarpunga qallunaat nalinnaasumik isumaqartut ajornartosiutit Kalaallit Nunaannut tunngasut partiini politikip qaalaanut inissisimasut. Tamatumuuna erserpoq, qanorililluni Kalaallit Nunaata nutarterneqarneranut aningaasaliissutit taamannak amerlatigisut ataatsimoorullugit akuersissutigalugit aningaaliiffiqarsimaneri. Naak tamatuma pisortatigut nalunaarsorneqarsimangikkaluartoq, soorlu assersutigalugu: “Illersornissamut isumaqatigiissut”, kiisalu “Ineqarnermut isumaqatigiissut” qallunaat politikkianni qaninnerusumi naammattoorneqarsinaasutut, taava Kalaallit Nunaat pillugu isumaqatigiissut aamma isumaqatigiissutigineqartarsimassaaq.

Apeqqut allarluinnaq tassaavoq siunissami naalagaafimmut atatillugu ilisimatusarnermi pasitsaassara uppernarsarneqarsinnaassanersoq imaluunniit naqqinneqarsinnaassanersoq, tassa Kalaallit Nunaat pillugu Politikkeqanngitsumik politikkernequmut atatillugu naapertuuttumik ingerlatsisoqarsimanersoq.

Siuninnerusumi kalaallit qallunaallu akornanni attaveqatigiinnermi isumaqatigiinngissutit pillugit pitsaanerpaamik siunertaqaruttorluni “ajutoortoq pillugu” assigiinngitsutigut oqaaseqartarpunga. Sukumiisumillu isiginnilluni eqqaasinnaavara arlalitsigut inuiaat marluk taakku akornanni oqaloqatigiinnertigut paattooqatigiinnerit pisarsimasut oqariaatsinik aallaaveqarmata.

Naak saqqummiussinera pitsaanerpaamik siunertaqarnermik aallaaveqarluni sulineq Danmarkimiik ingerlanneqarnera naalagaaffitsigut peqqissaarullugu pimoorulluarneqarsimavoq, taamaattumillu Kalallit Nunaannik nutarteriniarneq aamma peqqissaarunneqarsimagami kukkunerusimanngilaq, partiillu aaliangersimasup anguniagaanik ilaneqarsimallutik. Aamma ilisimavara Kalaallit Nunaannik nutarteriniarnermi peqataasut ilaasa aamma erseqqissaraat peqataasut ilaasa partiimi kavaajatik ataatsimiittarfimmut isinnginnerminni torsuusami nivinnganngitsoortaraat.

Kalallit Nunaannik nutarteriniarnerup ingerlanneqarnerani ajornartorsiuterpassuit saqqummerarnerani, eqqaasinneqartuarpugut suliap qanoq ajornartigineranik: Nuna inuit inuuffigisinnaasaata killerpiaani inissisimasoq, pisuusuteqanngitsaq, inoqarfiit avinngarusimasut, angallannerlu isorartooq. Kisiannili naggasiullugu politikkitigut oqaaseqaammik apererusunnarpoq: Nipaarsaaruttakkatsinni aallaavittullu iluaqutigi-sakkatta Kalaallit Nunaata sukut iluaquserpaatigut? Uani klasseqanngilaq, inuiaat akornanni pingaarutilinnik issiasoqanngilaq pisuussutinik kisermaassisunik. Kisiannili uani inoqarpoq kajumissusaat sapiissusaallu pinngortitamut silarsuarmi peqqarniinnerpaamut unammillertuartut inissisimasoq. Inuiaqatigiittut naligiittut aaqqissusaami inuupput, tassa imatut paassillugu inuiaqatigiinni annikilluinnartumik assigiinngissuseqarput, taavalu inoqatit iluaqusiullugit pisuunngorniarnissamut pisuussutaat naammangilluinnarput.

Kajumissusaat sapiissusaallu nutarteriniarnermi ullormiit siullermiit naleqanngitsutut aningaasarsiornermi pingaartitat aallaavigalugit nalilersorneqalerpoq! Aningaasarsiornermi ilisimasallit eqqarsaasersuutaat paaserusunnassaaq eqqarsaatigigaanni soqutiginanngilluinnassaaq qaannat hundredit imaluuniit bulldozerip tunisassiarinnaasaat sanilluutissagaanni. Naligiittut inuiaqatigiittut aaqqissuusaq sunit tamanit soqutiginannginnerpaa-simavoq. Tamanna sakkortuumik aningaasarsiornermik sakkulerluni saassunneqarsimavoq, tassanilu pingaarnerpaajusimalluni liberalistit qanganitsat isiginnitaasiannit aallaaveqarluni inuiaqatigiinnik nutarteriniarnerup ingerlanneqar-simammat. Teknikki eqqarsaatigalugu aningaasanik sipaartoqanngiivippoq, Kalaallit Nunaata nutaaqqinnaat pissarsiarissavai,

Ministeriuneq Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaannit angalaarerluni radiomi aallakaatitami augustimi apersorneqarnermini, Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit peqqissaarullugu pitsaanerpaamik aaqqissuunneqassasut, kiisalu

nunaatinik iluanaarniapilunnerup siunissami nalaarneqannginnissaa isumannaarneqassasooq Danmarkimi tamanna takussaavallaalersimammat. Ministeriunerup aamma ilannguppa Danmarkimi misillittakkat pitsaanngitsut ilinniarfigalugit ingerlatsisoqassasooq. Oqaatsit taamaattut inuiaat pillugit oqaaseqartarnermi piffissami tassani naliginnaasuupput.

Pissutissaqarlualuni Danmark nunat tamalaat akornanni piginneqatigiit aallartiffiattut ilisimaneqarlualarpoq. Ilinniartut nunanit allaneersut, nunanit ineriartortuneersut tikittarsimapput aaqqissuussisarnerput ilinniariartorlugi, taamaalillutik nunaminni iluaqutiginissaa siunertaralugu atorsinnaaniassagamikku.

Suleqatigiinnerit sulisutut naligiittut ingerlatsilluni aaqqissuussat atornerqartarput.

Kisianni Kalaallit Nunaanni? Danmarkip nammineerluni nutarteriniarluni aaqqissuussaani piginneqatigiinneq ilanngunneqarsimangilaq (ukiuni kingullerni pisiniarfinnik tunniussinerit eqqaassanngikkaanni), silarsuatsini ilisimatusarnikkut nunallu nutaat nutarterneqarnerani paasiuminaannerpaajullunilu eqqumiinnerpaajuvoq. Kisiannili ilanngunneqartariaqarsoraara: Politikerit utoqqaat ataqinartut iliuusaat sioqqani takusinnaasoraagut.

Allakkama misissueqqissaartutut siunnerfeqarnissaa tunngavigalugu (inuiattut ajornartorsiut) kiisalu attaveqaatinik aallaaveqarluni misissueqqissaarnissamik (namminersortunngorsaaneq) pingaarnertut inissinniarsimavara assigiinngissuseq aallaavigalugu ineriartorneq, taanalu inuiaat naluk killinga malillugu ingerlanneqarpoq, tamatumalu kinguneraa inuiattut immikkuullarissunut inissinneqarneq. Aammattaaq

anigaasasionermik politikkeqarnerup nunaqqatigiit qallunaat kalaallillu avissaartissimavaat, tamatumalu annikkikaluumik kalaallit akornanni inuit atugaat eqqarsaatigalugu assigiinnginnermik pilersitsisimalluni.

Inuiannut kalaallinut tunissutissatut angisuutut tunniukkusuppara, inuiaqatigiit pinngitsoorsinnanngikkaat politikikkut sivisuumik sorsuuteqassasut inuit atugaasa naligiinnginnerat akiorniarlugu, - soorlulu uagut kinguaariinni amerlasuuni aamma aqquasaasimagipput, maannamullu suli ingerlaartoq.

Qallunaat qulangiisimanninnerat nakkutiginninnerallu taamannak sakkortutigitillugu kalaallit akornanni inuttut atukkatigut anigaasarsionertigullu assigiinnginneq ersinngitsuusaarpoq.

Nammineq aamma assigginngissuseqarluni ineriartorneq malugisinnaavaat. Kisiannili inisisimanertik ataasiakkanik aallaaveqarlutik isiginiartarpaat, erseqqissarluguli qallunaat qulagisimanninnerat, kiisalu inuiaqatigiinni akkerliissutit pingaaruteqanngitsutut nalunaarsorneqarlutik nipangiuteqquneqartarlutik. Taamatut ullutsinni inuiaat ataatsimoorlutik nunaminnik pingaartitsisut pinngoriartortarput.